

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΣΜΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

ΑΡΧΙΜ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΒΑΡΛΑ
ΙΕΡ. ΠΡΟΤΙΣΤΑΜΕΝΟΥ Ι. Ν. ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΕΡΕΩΣ ΤΗΣ Α. Β. Σ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ Α. Β. Σ. Θ.

ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΣΤΙΣ 30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1985
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΠΡΥΤΑΝΗ
ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

**Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΚΑΙ Η ΚΟΣΜΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ**

ΑΡΧΙΜ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΒΑΡΛΑ

**ΙΕΡ. ΠΡΟΫΣΤΑΜΕΝΟΥ Ι.Ν. ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΕΡΕΩΣ ΤΗΣ Α.Β.Σ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ Α.Β.Σ.Θ.**

**ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΣΤΙΣ 30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1985
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ**

**ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ ΕΙΣΗΓΗΣΗ
ΤΗΣ ΠΡΥΤΑΝΗ
ΜΑΡΙΑΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1985

*Αιδεσιμολογιώτατε Εκπρόσωπε του Παναγιώτατου Μητροπολίτη
Πανοσιολογιώτατε
Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι
Αγαπητοί συνεργάτες
Κυρίες και Κύριοι
Αγαπητές φοιτήτριες και φοιτητές*

Σήμερα, η Σχολή μας τιμά τη μνήμη των Τριών Ιεραρχών και έχει για άλλη μια φορά το προνόμιο να έχει ως ομιλητή της ημέρας τον Αρχιμανδρίτη Μακάριο Βαρλά.

Ο Αρχιμανδρίτης Μακάριος Βαρλάς είναι πτυχιούχος της Σχολής μας και της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Εργάστηκε ως Πρωτοσύγγελος Ιερών Μητροπόλεων τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού (Σκανδιναβία).

Σήμερα είναι ιερατικός προϊστάμενος του Ιερού Ναού Αγίας Σοφίας και υπεύθυνος ιερέας της Σχολής.

Έγραψε διάφορες μελέτες θρησκευτικού, κοινωνικού και οικονομικού περιεχομένου.

Ο Πανοσιολογιώτατος Αρχιμανδρίτης Μακάριος Βαρλάς, που πάντοτε τιμά τη Σχολή μας και προσφέρει τις πολύτιμες υπηρεσίες του σε όλους εμάς, κάθε φορά που χρειάζεται, θα μιλήσει απόψε με θέμα:

«Ο Μέγας Βασίλειος και η κοσμική εξουσία».

*Αιδεσιμολογιώτατε Εκπρόσωπε τού Παναγιώτατου Μητροπολίτη
Κυρία Πρύτανη
Κύριοι Καθηγητές
Κυρίες και Κύριοι
Αγαπητοί Φοιτητές και Φοιτήτριες*

Το Ελληνικό έθνος θυμάται σήμερα με ευγνωμοσύνη το πνευματικό του παρελθόν και αποτιεί το φόρο τιμής που ταιριάζει στα γράμματα.

Ο συνδυασμός δεν είναι τυχαίος, ούτε άδικος. Στη μακρά τροχιά της εθνικής μας εξέλιξης με τις άπειρες διακυμάνσεις και τις ποικίλες ανασυνθέσεις, κρίκος συνδετικός που προσαρμόζει άρρηκτα το παρόν με το παρελθόν και ζωογονεί το παρελθόν με τις αξιώσεις του παρόντος, το πνεύμα κυβέρνησε δίκαια την ψυχή, τη δόξα, τον παλμό και τον πόνο του λαού και υπήρξε προστάτης πολύτιμος των εξορμήσεων και των καταπτώσεων της Ελληνικής αλκής.

Μέσα από τις αιώνιες αντιθέσεις που αποτελούν την αδυσώπητη ανάγκη αλλά και την άφθιτη αξία της ζωής, το Ελληνικό πνεύμα βρήκε πάντοτε τον τρόπο να ξεχωρίζει και να τονώνει τα ζωτικά ιδανικά, τα απαραίτητα για την ισόρροπη σύνθεση των πραγματικών δυνατοτήτων του Έθνους. Και παράλληλα προς κάθε νέα σύνθεση, η εξάπλωση της στίλβουσας αϊγλης του Ελληνισμού ήταν ο αγλαός καρπός που πρόσφερε στο έθνος που ανάθαιλλε, το αιώνιο πνεύμα του, το κύριο αυτό στοιχείο της ακατάβλητης συνέχειας του Ελληνισμού.

Η Ελληνική παιδεία τιμά σήμερα τη μνήμη των τριών πνευματικωτέρων Πατέρων της, των ρωμαλεωτέρων και συνθετικωτέρων πνευμάτων της Χριστιανικής Ανατολής.

Πέρασαν από τότε πολλοί αιώνες. Και η Ιστορία που υφαίνει χωρίς διακοπή τον ιστό της ζωής του κόσμου εκμηδενίζει τις μεγάλες περιόδους, από τις οποίες υπολοίπονται μόνο οι ωχρές απηχήσεις.

Οι Τρεις Ιεράρχες, φυσιογνωμίες μεγάλου πνευματικού και ηθικού βάρους, ακροάστηκαν και κατανόησαν το βαθύτερο παλμό της εποχής τους και βοήθησαν αποτελεσματικά στην ηθική και πνευματική πρόοδο της ανθρωπότητας.

Πνεύματα μοναδικής ακτινοβολίας και λαμπρότητας Θείας, στο καθόλου πνευματικό στερέωμα του χριστιανισμού, έγιναν εγκρατείς φι-

λοσοφίας και επιστήμης, κατανόησαν στην ουσία και στο πνεύμα του Χριστιανισμού της άρρητης σοφίας το μέγεθος και αφού στράφηκαν στην κατάκτησή της, την έφτασαν, στεφανώθηκαν απ' αυτή κι έγιναν ιε-ροί μύστες και λειτουργοί του Θεού.

Δούλωσαν τους εαυτούς τους στην έμπρακτη λατρεία του Θεού, ει-σχώρησαν στα βάθη της ουσίας και του πνεύματος της Αγίας Γραφής, ερμήνευσαν εύστοχα τα βαθύτερα νοήματα της Χριστιανικής πίστης και κατάστησαν το χριστιανισμό πανανθρώπινο κτήμα.

Η διαμόρφωση φιλελεύθερου πνεύματος, η ακλόνητη και θερμουρ-γή πίστη τους στο Θεό, η φιλοσοφική και λογοτεχνική διάρθρωση των νοημάτων τους, η βαθειά κατανόηση των ανθρώπινων συναισθημάτων και ανησυχιών, η συνέπεια και απόλυτη αφοσίωσή τους στην ιδέα του αιώνιου υπερβατικού, ο αδιάλειπτος διάλογός τους με αντιπάλους, φί-λους, τον εαυτό τους, το Θεό, η αντίδρασή τους στη διαφθορά, στους κινδύνους και στις απειλές, η ζωή τους που ξετυλίχτηκε σε όλα της τα στάδια σε ρυθμό δράματος και το ποικιλόμορφο γενικά έργο τους, τους κατάστησαν όχι μόνο ανυπέβλητους ποιμένες, αλλά και μεγάλους των γραμμάτων και του πνεύματος σκαπανείς, όμοιους των οποίων δύ-σκολα μπορεί η ανθρωπότητα να αντιπαρατάξει.

Για τη σημερινή τους γιορτή θεωρήσαμε καλό να αναφερθούμε σε ένα θέμα που απασχολούσε στην εποχή τους σοβαρά την Εκκλησία, το θέμα δηλαδή των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας, όπως αυτό αντιμε-τωπίζεται στα έργα του Μεγάλου Βασιλείου, χωρίς αυτό να σημαίνει, ό-τι το θέμα απουσιάζει από τα έργα των άλλων δύο Ιεραρχών και ιδιαίτε-ρα του Ιερού Χρυσοστόμου.

Ο περιορισμός της έρευνάς μας σε ένα μόνο από τους Τρεις Ιεράρ-χες έγινε για λόγους πρακτικούς και για εμβριθέστερη εξέταση και α-νάλυση του θέματος.

Η Κωνοταντία Ειρήνη ανοίξε στο Χριστιανισμό μια ευλογημένη περίοδο, αλλά ταυτοχρονα έθεσε και το σοβαρό πρόβλημα των σχέσε-ων Εκκλησίας και Κράτους.

Ο Βασίλειος, σε αντίθεση με άλλους που θεωρούσαν τον αυτοκρά-τορα υπερεπίσκοπο, διέκρινε αυστηρά μεταξύ των δύο κόσμων, στη δε πολιτική εξουσία έδωσε θέση ανάλογη προς τη ματαιότητα του κόσμου αυτού.

Αντιμετωπίζοντας την αυτοκρατορική εξουσία, δοκίμασε πολλές φορές κρίση συνείδησης. Μερικές από τις κρίσεις αυτές θα εξετάσουμε παρακάτω, για να δούμε πώς ο Μέγας αυτός Πατέρας αντιλαμβανόταν την κοσμική εξουσία, σε σχέση πάντοτε με τη Χριστιανική θεώρηση του ανθρώπου, ως μετόχου της Βασιλείας του Θεού.

Αλλ' ας δούμε προηγουμένως και με κάθε δυνατή συντομία πώς έ-βλεπε ο Μέγας Βασίλειος τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Ο Βασίλειος ήταν Καππαδόκης και επομένως πολίτης μιας χώρας κατακτημένης από τους Ρωμαίους και υποταγμένης στη Ρώμη.

Δε φαίνεται να συμπαθούσε τους Ρωμαίους, ωστόσο όμως θαύμαζε τη δύναμή τους και το συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης της αυτοκρατορίας.

Οι διάδοχοι όμως του Κωνσταντίνου, στο Ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας, δεν αρκέστηκαν στο γεγονός ότι στα σχέδιά τους εκμεταλλεύονταν τη δύναμη της Εκκλησίας και γενικότερα του Χριστιανισμού, αλλ' ήθελαν να υποτάξουν εντελώς την Εκκλησία στο Κράτος.

Ο Ουάλης, προκειμένου να σταματήσει τις Χριστιανικές έριδες, δε δίστασε να καταργήσει τον όρο «ομοούσιος» στο Σύμβολο της Πίστεως. «Βούλεται δέ μικρού τινος τῶν ἐν τῇ πίστει γεγραμμένων ὑφαιρεθέντος τῆς τοῦ ὁμοουσίου λέξεως, τοῦτο γενέσθαι»¹.

Πῆρε ανοιχτά το μέρος των αιρετικών Αρειανῶν, ανεβάζοντας στον Πατριαρχικό Θρόνο της Κωνσταντινούπολης κάποιο Αρειανό Επίσκοπο, Δημόφιλο.

Στην Αλεξάνδρεια ο Μέγας Αθανάσιος, που πέντε φορές εξορίστηκε για τους αγώνες του εναντίον των Αρειανῶν, βρίσκεται στο τέλος της ζωής του. Ο αυτοκράτορας περιμένει την είδηση του θανάτου του Αθανασίου, για να ξαναρχίσει τις εχθρότητες εναντίον των Ορθοδόξων. Έτσι αμέσως μετά το θάνατο του Μ. Αθανασίου διώχνονται από τους Επισκοπικούς Θρόνους τους και εξορίζονται οι υπέρμαχοι της Νίκαιας Μελέτιος Αντιοχείας, Ευσέβιος Σαμοσάτων και Πελάγιος Λαοδικείας.

Μέσα σ' αυτή τη σκληρή αναμέτρηση μεταξύ αυτοκρατορικής εξουσίας και πνευματικής δύναμης της Εκκλησίας γίνεται Επίσκοπος Καισαρείας ο Βασίλειος. Στην αναμέτρηση που υπάρχει και που συνέχεια εντείνεται, το παράδοξο είναι, ότι τόσο οι διωκόμενοι όσο και οι διώκτες τους φέρουν το όνομα του Χριστιανού. «ὅς ἐπειδὴ εἶδεν ἐν τοῖς παρά τῶν ἐχθρῶν διωγμοῖς πληθυνομένην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μᾶλλον θάλλουσαν, μετέστρεψεν ἑαυτοῦ τὴν βουλήν καὶ οὐκέτι ἐκ τοῦ προφανοῦς πολεμεῖ, ἀλλὰ κεκρυμμένα ἡμῖν τὰ ἐνεδρα τίθησι, καλύπτων αὐ-

1. Γρηγορίου Νύσσης, Κατὰ Εὐνομίου, Ρ.Γ. 45, 293 - 294: «Σὺ δέ, φησί, μὴ μικρόν ποιοῦ βασιλεῖα τὸν μέγαν τῷ σῶ καταμιχθῆναι λαῷ. Ἄλλὰ δέξαι κάκεινου κληθῆναι διδάσκαλος, μηδὲ ἀντιβῆς τῷ βουλήματι βούλεται δέ μικρού τινος τῶν ἐν τῇ πίστει γεγραμμένων ὑφαιρεθέντος τῆς τοῦ ὁμοουσίου λέξεως, τοῦτο γενέσθαι. Ἄλλὰ τό μὲν μετασχεῖν τῆς Ἐκκλησίας τὸν βασιλεῖα τῶν μεγίστων εἶναι πάλιν ὁ διδάσκαλος ἀποκρίνεται... Τῆς δέ πίστεως τοσοῦτον ἀποσχεῖν ὑφαίρεσιν, ἢ προσθήκην ποιήσασθαι, ὡς μηδὲ τὴν τάξιν ἀν ἀπαλλάξαι τῶν γεγραμμένων. Ταῦτα ὁ δειλὸς τε καὶ ἀνανδρος, καὶ πρὸς τὸν ψόφον τῆς θύρας ἐπτοημένος, πρὸς τὸν τοσοῦτον ἀξιῶματι καὶ εἶπε τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τῶν ἔργων τό ρηθὲν ἐπιστάσατο ὅς τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν τότε καταστροφὴν... ἐστῆσεν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀπέστρεψε μόνος ἀρκέσας τῆ τοῦ κακοῦ προσβολῆ».

του τήν ἐπιβουλήν διά τοῦ ὀνόματος ... περιφέρουσιν, ἵνα καί πάθωμεν τά αὐτά τοῖς πατράσιν ἡμῶν, καί μή δόξωμεν πάσχειν ὑπέρ Χριστοῦ, διά τό Χριστιανῶν ὄνομα ἔχειν καί τούς δῶκοντας»².

Βέβαια ο Μ. Βασιλείος δε δίστασε καθόλου να πάρει από την αρχή τη θέση που έπρεπε σ' αυτή την αναμέτρηση. Η ευκαιρία του δόθηκε στην Καισάρεια στις 7 Σεπτεμβρίου του 377 κατά την εορτή του Αγίου Ευτυχίου. Στη γιορτή αυτή ήρθε και μια ομάδα Αρειανῶν, η οποία είχε προφανῶς την υποστήριξη του αυτοκράτορα. Οι Αρειανοί αυτοί προφασίζονταν, ότι στις ομιλίες του Βασιλείου είχαν διαπιστώσει ορισμένες θέσεις του αναφορικά με τη Θεότητα του Αγίου Πνεύματος, τις οποίες οι Αρειανοί εῦρισκαν συμβιβαστικές.

Δεν υπήρχε ὁμως κανένας απολύτως συμβιβασμός του Μ. Βασιλείου με τους Αρειανούς. Ὅχι μόνο γιατί ο Βασιλείος επαγρυπνοῦσε για το θέμα αυτό, αλλά και γιατί τήρησε μια πολύ συνεπὴ στάση. Ἐτσι παρά τις προσπάθειες για συνδιαλλαγή και δογματικὴ παραδοχή της αλήθειας ὅπως την είχε διατυπώσει η Ὁρθόδοξη πλευρά, οι Αρειανοί παρέμειναν αμετάπειστοι και αφού εἶπαν και ἔκαναν πολλά που λύπησαν το Βασίλειο και τους ομόδοξούς του, αναχώρησαν χωρίς να λυθεῖ το θέμα και ἔτσι το σχίσμα παρέμεινε. «Καί τι περί αὐτόν πλάσμα ὀρθότητος καί εὐλαβείας παρά πάντων συμφώνως τῶν ἀφικνουμένων θρυλλεῖται, ὡς καί τά διεστῶτα τῆς πόλεως μέρη εἰς ταῦτόν συνελθεῖν, καί τῶν πλησιοχώρων τινάς ἐπισκόπων τήν ἔνωσιν καταδέξασθαι. Οἱ δέ ἡμετέροι οὐδέν ἀμείνους ἐφάνησαν τῶν ἐλπίδων. Ἐπιστάντες γάρ εὐθύς κατά πόδας τῆς ὑμετέρας ἐξόδου, πολλά μὲν εἶπον λυπηρά, πολλά δέ ἐποίησαν, καί τέλος ανεχώρησαν, βεβαιώσαντες ἡμῖν τό σχίσμα»³.

Ακολούθησαν πολλές και διάφορες συζητήσεις τόσο για τη θεότητα του Αγίου Πνεύματος, ὅσο και για τη σχέση μεταξύ κοσμικῆς και πνευματικῆς εξουσίας, οι οποίες είχαν ως ἀποτέλεσμα να οδηγηθεῖ ο Βασιλείος ἐνώπιον του ὑπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν Μοδέστου.

Ὁ Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός μας διὰσσωσε στα συγγράμματά του το διάλογο αὐτό μεταξύ Μοδέστου και Βασιλείου, ο οποίος σε συντομία ἔχει ως ἐξῆς⁴:

Μ. Δε φοβάσαι την εξουσία;

Β. Μήπως συμβεῖ κάτι; Μήπως πάθω κάτι;

Μ. Ἐνα ἀπό τα πολλά που εἶναι στην εξουσία μου.

Β. Ποια εἶναι αὐτά; Ἀς μου γνωστοποιηθοῦν.

Μ. Δήμευση, ἐξορία, βάσανα, θάνατος.

2. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολή 139, Ρ. Γ. 32, 231 Α.

3. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολή 48, Ρ. Γ. 32, 142 Β.

4. Η παράθεση του διαλόγου εἶναι παρμένη ἀπό το βιβλίο του σεβαστοῦ μου καθηγητῆ κ. Π. Χρήστου, «Ὁ Μ. Βασιλείος», ἐκδόσεως του Π.Ι.Π.Μ. Ὁ διάλογος δὲν ἀποδίδεται αὐτοῦσια ὅπως στο προαναφερόμενο ἔργο.

Β. Απειλήσέ με με τίποτα άλλο αν υπάρχει, γιατί από αυτά τίποτε δε με θίγει: Δεν υπόκειμαι σε δήμευση, αφού δεν έχω τίποτε εκτός αν χρειαστείς αυτά τα τρίχινα ράκη και τα λίγα βιβλία, στα οποία περιορίζεται όλη η περιουσία μου.

Εξορία δε γνωρίζω, αφού δεν είμαι δεμένος με κανένα τόπο και ούτε αυτό το χώρο που κατοικώ τώρα έχω δικό μου και θα έχω όλο δικό μου αυτόν στον οποίο τυχόν θα εξοριστώ, μάλλον δε όλος είναι του Θεού, ενώ εγώ είμαι πάροικος και παρεπίδημος.

Τα βάσανα τι θα περιλάβουν, αφού στην πραγματικότητα δεν έχω σώμα; Εκτός αν σκέπτεσαι το πρώτο κτύπημα γιατί μόνο αυτού είσαι κύριος.

Ο θάνατος θα μου είναι ευεργέτης, γιατί θα με στείλει γρηγορότερα στο Θεό».

Ο Μόδεστος είχε επισκεφθεί πολλές πόλεις, είχε συζητήσει με πολλούς επισκόπους και τους είχε βρει πολύ διαφορετικούς από ο,τι τώρα το Βασίλειο. Τώρα δοκίμαζε στενοχώρια γιατί έβλεπε να ανακόπτεται η θριαμβευτική πορεία του. Δεν έκρυψε τις σκέψεις του αυτές από τον Επίσκοπο της Καισάρειας.

«Μ. Κανείς επίσκοπος έως τώρα δε μίλησε σε μένα το Μόδεστο κατά τέτοιο τρόπο και με τέτοια παρρησία.

Β. Προφανώς γιατί δε συνάντησες πραγματικό Επίσκοπο».

Ήταν επιεικής στα άλλα ο Βασίλειος, αλλ' όπου διακινδύνευε η αληθινή πίστη στο Θεό, παρέμενε άκαμπτος.

Φωτιά και ξίφος και θηρία και νύχια που σχίζουν τις σάρκες ήταν γι' αυτόν απόλαυση μάλλον παρά φοβέρα. Μπορούσε να τον απειλήσει με ο,τιδήποτε και να του κάνει ο,τιδήποτε, αφού είχε εξουσία.

«**Β.** Ας ακούσει αυτά και ο Βασιλιάς».

Και ο Βασιλιάς τα άκουσε, θαύμασε το Βασίλειο, εκτίμησε το σθένος του Επισκόπου και τον άμειψε γι' αυτό, ενισχύοντας οικονομικά τα ιδρύματά του⁵.

5. Γρηγ. Θεολογού, Λόγος 43, 48, 51.

«Πῶς ἂν ἀξίως διηγησάμην, ἢ τὴν τοῦ ὑπάρχου θρασύτητα, ἢ τὴν τοῦ ἀνδρός πρὸς αὐτὸν μετὰ συνέσεως ἐνοτασίη; Τί σοι φησὶν. Ὡς οὗτος, βούλειαι, τοῦνόμα προσίπων (οὐπω γὰρ ἐπίσκοπον ἤξιου καλεῖν). Τό κατὰ τοσοῦτου κράτους τολμᾶν, καὶ μόνον τῶν ἄλλων ἀπαυθαδιάζεσθαι. Τοῦ χάριν, ὁ γεννάδας φησί, καὶ τίς ἡ ἀπόνοια; Οὐπω γὰρ ἔχω γινώσκειν. Ὅτι μὴ τὰ βασιλέως θρησκεύεις, φησί, τῶν ἄλλων ἀπάντων ὑποκλιθέντων καὶ ἠττημένων. Οὐ γὰρ ταῦτα, ἔφη, βασιλεύς ὁ ἐμός βούλειαι οὐδὲ κτίσμα τι προσκυνεῖν ἀνέχομαι, Θεοῦ τε κτίσμα τυγχάνων, καὶ Θεός ἐστίν κεκελευσμένος. Ἡμεῖς δὲ τί σοι δοκοῦμεν; Ἡ οὐδὲν, ἔφη, ταῦτα προστάτιοντες; Τί θαί. οὐ μέγα σοι τό μεθ' ἡμῶν τετάχθαι, καὶ κοινωνοὺς ἔχειν ἡμᾶς; Ὑπαρχοί μιν, φησὶν, ὑμεῖς, καὶ τῶν ἐπιφανῶν, οὐκ ἀρνήσομαι οὐπω δὲ Θεοῦ τιμώτεροι. Καὶ τό κοινωνοὺς ἔχει, μέγα μὲν. (πῶς γὰρ οὐ; πλάσμα Θεοῦ καὶ ὑμεῖς) ἀλλ' ὥσπερ τινὰς ἄλλους τῶν ὑφ' ἡμῶν τεταυμένων. Οὐ γὰρ πρωτόποις τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ πιστεῖ χαρακτηρισθῆναι.

Μετά από επίσκεψή του στην Καισάρεια έμεινε εμβρόντητος και δοκίμασε κατάπληξη για τη συρροή του κόσμου στο ναό την ημέρα των Θεοφανείων του 372.

Τότε ο οικονόμος των ανακτόρων Δημοσθένης που τόλμησε να προσβάλει το Βασιλείο με βαρβαρίζουσα γλώσσα, άκουσε από το Μ. Βασιλείο τη φράση «εθεασάμεθα και Δημοσθένην αγράμματον» καθώς και τις συστάσεις του μπροστά σε πολλούς άρχοντες, να φροντίζει μόνο για τα καρυκεύματα των φαγητών και να αφήσει σε άλλους τη λύση των δογματικών προβλημάτων⁶.

Μια άλλη περίπτωση αναμέτρησης του Βασιλείου προς την κοσμική εξουσία, ως προς το πώς πρέπει να συμπεριφερθεί ο ίδιος απέναντι στην κοσμική εξουσία, είναι όταν πήρε εντολή από τον αυτοκράτορα Ουάλη να μεταβεί στη Μικρή Αρμενία να διεγείρει το ζήλο του κλήρου,

Τότε δη κινηθέντα τόν ύπαρχον, ζέσαι τε πλέον τῷ θυμῷ καί τῆς καθέδρας ἐξαναστήσαι, καί τραχυτέροις πρός αὐτόν χρήσασθαι λόγοις. Τί θαί, οὐ φοβῆ τήν ἐξουσίαν, φησίν; Μή τί γένηται; μή δέ τί πάθω; Μή τί; τῶν πολλῶν ἐν, ἃ τῆς ἐμῆς δυναστείας ἐστί. Τίνα ταῦτα; γνωρίζεσθω γάρ ἡμῖν. Δήμουσιν, ἐξορίαν, βασάνους, θάνατον. Εἰ τι ἄλλο, φησίν, ἀπειλεῖ. Τοῦτων γάρ ἡμῶν οὐδέν ἄπτεται. Καί τόν εἰπεῖν. Πῶς καί τίνα τρόπον; Ὅτι τοι, ἔφη, δημεύσει μὲν οὐχ ἀλιτῶς, ὁ μηδέν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρήσεις τῶν τρυχίνων μου ρακίων, καί βιβλίων ὀλίγων, ἐν οὓς ὁ πᾶς ἐμοί βίος. Ἐξορίαν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μηδενί τόπῳ περιγράφτος, καί μήτε ταύτην ἔχων ἐμὴν, ἦν οἰκῶ νῦν, καί πάσαν ἐμὴν, εἰς ἣν ἂν ριφῶ μάλλον δέ, τοῦ Θεοῦ πᾶσαν, ἂν πάροικος ἐγώ καί παρεπίδημος. Αἱ βάσανοι δέ, τί ἂν λάβοιεν, οὐκ ὄντος σώματος, πλὴν εἰς τήν πρώτην λέγοις πληγὴν; Ταύτης γάρ σὺ μόνης κύριος. Ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης. Καί γάρ θάπτων πέμψει με πρός Θεόν, ᾧ ζῶ, καί πολιτεύομαι καί τῷ πλείστῳ τέθηκα, καί πρός ὃν ἐπειγομαι πόρωθεν.

Τούτοις καταπλαγέντα τόν ύπαρχον. Οὐδεὶς φάναι, μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμοὶ διελέκται, καί μετὰ τσαούτης τῆς παρρησίας, τό ἑαυτοῦ προσθεῖς ὄνομα. Οὐδέ γάρ ἐπισκοδῶ ἴσως, φησίν, ἐνέτυχες ἢ πάντως ἂν τοῦτον διειλέχθη τόν τρόπον ὑπέρ τοιοούτων ἀγωνιζόμενος. Τάλλα μὲν γάρ ἐπικεικίς ὑμεῖς, ὑπαρχε καί παντός ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς κελευούσης, οὐ δέ ὁ Θεός τό κινδυνευόμενον καί προκείμενον, τάλλα περιφρονούντες, πρός αὐτόν μόνον βλέπομεν πῦρ δέ, καί ξίφος, καί θῆρες, καί οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφή μάλλον εἰσὶν ἡμῖν, ἢ κατάπληξις. Πρός ταῦτα ὑβρίζει, ἀπειλεῖ, ποίει πᾶν ὃ τι οὖν ἂν ἢ βουλομένη σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε. Ἄκουέτω ταῦτα καί βασιλεύς; ὡς ἡμᾶς τε οὐχ αἰρήσεις, οὐδέ πείσεις, συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπειλῆς χαλεπώτερα...

Μετά ταῦτα αὐτόν τῷ βασιλεῖ προσελθόντα, ὡς εἶχε τάχους. Ἥτιθέμεθα, βασιλεῦ, εἰπεῖν, τοῦ τῆσδε προσβεβλημένου τῆς Ἐκκλησίας. Κρείττων ἀπειλῶν ὁ ἀνὴρ, λόγῳ στερρότερος πειθοῦς ἰσχυρότερος...

Ἐξ οἷς, ἑαυτοῦ καταγνόντα τόν βασιλέα, καί τῶν ἐγκωμίων τοῦ ἀνδρός ἠτηθέντα (θαυμάζει γάρ ἀνδρός ἀρετὴν καί πολέμιος), μήτε βιάζεσθαι κελεύσαι».

6. Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 43, 52, 53, Σωκράτη, Εκκλησιαστική Ιστορία 4, 2, Σωζόμενου, Εκκλ. Ιστορία 6, 16, Θεοδώρητου, Εκκλ. Ιστορία 4, 19.

που είχε πέσει σε αδράνεια και αδιαφορία και να πληρώσει με ιερείς πολλά κενά που υπήρχαν στην περιοχή αυτή.

Η αποστολή αυτή ήταν για το Βασίλειο στο στοιχείο του. Ωστόσο ήταν μια εντολή που προερχόταν από ένα αυτοκράτορα, ο οποίος καταδίωκε τους Ορθοδόξους Επισκόπους.

Σε τέτοια όμως περίπτωση, γιατί την ανάλαβε ο Βασίλειος; Η απάντηση είναι η εξής: Η περιοχή στην οποία αποστελλόταν ο Βασίλειος ανήκε στην πνευματική δικαιοδοσία του Αρχιεπισκόπου της Καισάρειας και επομένως δε μπορούσε ο Βασίλειος να αδιαφορήσει για την πνευματική κατάσταση μιας περιοχής για την οποία ήταν υπεύθυνος.

Εκτός αυτού, ο Βασίλειος νόμιζε ότι με το να αποδεχθεί την αποστολή αυτή, θα αποκτούσε την εύνοια του αυτοκράτορα και θα μείωνε έτσι τη μανιώδη εχθρότητά του εναντίον των Ορθοδόξων.

Αλλά και από το χαρακτήρα του ο Βασίλειος απόφευγε τις μετωπικές συγκρούσεις με την κοσμική εξουσία. Προσπαθούσε να είναι νομιμόφρων απέναντι στη βασιλική εξουσία, μέχρι του σημείου όμως που δεν βλάφτονταν τα συμφέροντα της Εκκλησίας.

Όλη του η συμπεριφορά απέναντι στην κοσμική εξουσία είχε ως κριτήριο το συμφέρον της Εκκλησίας. Τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισε ο Βασίλειος την αποστολή του, τον εκθέτει σε μια Επιστολή του προς τον κόμη Τερέντιο⁷.

Να πώς βλέπει ο Βασίλειος την αποστολή που του ανατέθηκε, η οποία δεν είχε μεγάλη επιτυχία, γιατί η αντίδραση του κλήρου ήταν πολύ μεγάλη. Γι' αυτό το λόγο άλλωστε και δεν ανάλαβε άλλη παρόμοια αποστολή. «Πώς οὖν ἦν δυνατόν μοι, τιμωτάτη κεφαλῇ, ποιησαί τι τῶν προστεταγμένων, καὶ δοῦναι Ἐπισκόπους τῇ Ἀρμενίᾳ; οὔτε πρὸς με τοῦ κοινωνοῦ τῆς φροντίδος διατεθέντος, παρ' οὐ ἐγὼ προσεδόκων τοὺς ἐπιτηδίους ἄνδρας εὐρήσειν, διὰ τὸ εἶναι ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ καὶ εὐλαβεῖς, καὶ συνετούς, καὶ τῆς γλώττης ἐμπείρους, καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τοῦ ἔθνους ἐπισταμένους ἃν εἰδῶς τὰ ὀνόματα, ἐκῶν σιωπήσομαι, ἵνα μὴ τι ἐμπόδιον γένηται πρὸς τὸ ἐν ἑτέρῳ γούν χρόνῳ χρησιμευθῆναι τῇν Ἀρμενίαν»⁸.

Ο Βασίλειος διαμαρτυρόταν συνέχεια για τους βαρείς φόρους που επέβαλλε το κράτος στους πολίτες και για τις καταχρήσεις των οργάνων της εξουσίας σε βάρος των πολιτών.

Ιδιαίτερη μέριμνα έδειχνε για τους δυστυχισμένους και απόκλη-

7. Μ. Βασιλείου, Επιστολή 99, Ρ. Γ. 32- 193 Α.

«Πάνυ πολλήν σπουδὴν ἐνστησάμενος πειθαρχῆσαι μερικῶς γούν καὶ τῷ βασιλικῷ προστάγματι καὶ τῷ φιλικῷ τῆς σῆς τιμότητος γρόμματι, οὖν ἐγὼ πάντα λόγον καὶ πάσαν γέμειν ὀρθῆς προαιρέσεως καὶ ἀγαθῆς διανοίας πεπίστευκα, εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν προθυμίαν οὐκ ἐπετράπην».

8. Μ. Βασιλείου, Επιστολή 99, Ρ. Γ. 32, 195 Α.

ρους της ζωής, τα προβλήματα των οποίων προσπαθούσε να κάνει γνωστά στην πολιτεία, για να ληφθεί μέριμνα γι' αυτούς.

Όταν δεν το κατόρθωνε, και ήταν τις περισσότερες φορές, προσπαθούσε να τους περιβάλει μόνος του.

Έτσι δημιούργησε τη γνωστή Βασιλειάδα, συγκρότημα από ευαγή ιδρύματα, όπου εύρισκαν ανακούφιση εκατοντάδες άνθρωποι που αναξιοπαθούσαν, όχι βέβαια μόνο χριστιανοί αλλά και εθνικοί.

Τα έξοδα λειτουργίας της Βασιλειάδας εξασφάλιζε ο Βασίλειος από δωρεές ευπόρων χριστιανών φίλων του, από τη χρηστή εκμετάλλευση της Εκκλησιαστικής περιουσίας και από προσωπική εργασία αφοσιωμένων χριστιανών, ανδρών και γυναικών.

Όταν η Καππαδοκία χωρίστηκε σε δύο επαρχίες και πολλοί από τους χριστιανούς της Καισάρειας, ιδιαίτερα επίσημα πρόσωπα, μεταφέρθηκαν από την Καισάρεια στην αρχική πρωτεύουσα της δεύτερης επαρχίας, μικρή πολίχνη Ποδανδό για να διαμορφωθεί στην κωμόπολη αυτή ιθύνουσα τάξη⁹, αργότερα δε ζητήθηκαν περισσότεροι φόροι γιατί τώρα υπήρχαν δύο επαρχίες αντί της αρχικής μιας, ο Βασίλειος ύψωσε τη φωνή του εναντίον των Ρωμαίων αρχόντων και τους είπε:

«Καίτοι έγωγε καί αὐτοῦ τούτου ἐνεκεν ἐδεόμην σοι συνελθεῖν, καί δοῦναι γνώμην... εἰπεῖν μετά παρρησίας τῆς σῆς μήτοι νομίζεις αὐτούς δύο κεκτηῖσθαι ἀντί μιᾶς ἐπαρχίας. Οὐ μὲν γάρ ἐξ ἄλλης τινός Οἰκουμένης ἐπεισῆγαγον τήν ἑτέραν ἀλλά παραπλήσιόν τι πεποιήκασιν, ὡσπερ ἂν εἴ τις ἵππον ἢ βούν κεκτημένος, εἶτα διχῆ διελών, δύο νομίζεις ἔχειν ἑνός ἀντί· οὔτε γάρ δύο ἐποίησε, καί τόν ἕνα διέφθειρεν εἰπεῖν δέ καί τοῖς παραδυναστεύουσι, μή τοῦτον αὖξει τόν τρόπον τήν βασιλείαν, οὐ γάρ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τήν δύναμιν, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασιν»¹⁰.

Δηλαδή: Απατάσθε αν νομίζετε ότι χωρίζοντας την Καππαδοκία στα δύο, θα έχετε δύο επαρχίες αντί μιας. Γιατί δε μπορείτε να μεταφέρετε και τη γη μαζί. Μοιάζετε σαν κάποιος που έχει ένα άλογο ή ένα βόδι και θέλει να τα κόψει στη μέση για να έχει δύο άλογα ή δύο βόδια. Το μόνο που θα πετύχει θα είναι να χάσει και το ένα που έχει. Πρέπει να μάθουν αυτοί που κατέχουν την εξουσία, ότι με τέτοιους τρόπους δεν ενισχύεται η αυτοκρατορία. Γιατί η δύναμη δε βρίσκεται στους θεωρητικούς αριθμούς του πληθυσμού, αλλά στις πραγματικές δυνάμεις.

Μια άλλη αντίθεση - διαμαρτυρία του Βασιλείου προς τις Ρωμαϊκές αρχές είναι αυτή που διατύπωσε για τη συνήθειά τους να επιβάλλουν στους διάδικους πολίτες τον όρκο.

«Οὐ παυόμεθα κατὰ πᾶσαν σύνοδον διαμαρτυρόμενοι, καί ἴδια ἐν ταῖς συντυχίαις περί τῶν αὐτῶν διαλεγόμενοι, ὥστε τοὺς ὄρκους ἐπί τοῖς δημοσίοις τελέσασσι μή ἐπάγεσθαι παρά τῶν ἀπαιτητῶν τοῖς ἀ-

9. Μ. Βασιλείου, Επιστολή 74, προς Μαρτινιανό, P. G. 32. 169A.

10. Μ. Βασιλείου, Επιστολή 74, προς Μαρτινιανό, P. G. 32. 169B.

γροίκοις. Λειπόμενον ἦν καὶ διὰ τοῦ γράμματος περί τῶν αὐτῶν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διαμαρτύρασθαι, ὅτι προσήκει παύσασθαι ἡμᾶς τὸν θάνατον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπάγοντας, καὶ ἄλλους ἐπινοῆσαί τινες τρόπους τῶν ἀπαιτήσεων. Ταῦτα πρὸς σέ γράφομεν, οὐχ ὡς σοῦ δεομένου τῆς ἐκ τῶν λόγων παρακλήσεως (οἴκοθεν γάρ ἔχεις τὰς περί τό φοβεῖσθαι τὸν Κύριον ἀφορμάς), ἀλλ' ἵνα διὰ σοῦ πάντες οἱ ἀνεχόμενοι σου διδαχθῶσι μὴ παροργίζεῖν τό "Ἄγιον, μηδέ ἀπηγορευμένον πρᾶγμα τῇ πονηρᾷ συνηθείᾳ εἰς ἀδιαφορίαν κατάγειν... ὀψονται οἱ ἀπειθοῦντες»¹¹. Ἀρνείται δηλαδή ολοκληρωτικά τὴν χρησιμοποίηση τοῦ ονόματος τοῦ Θεοῦ καὶ προτρέπει τοὺς ἀρμόδιους νὰ βρουν ἄλλο τρόπο πιστοποίησης τῆς ἀλήθειας. Θα πρέπει νὰ μάθουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ παροργίζουν τὸ Θεό, γιατί αὐτοὶ που δε θα συμμορφθῶν θα τιμωρηθῶν.

Για τοὺς βαρεῖς φόρους που ἐπέβαλλε τὸ κράτος στους κατοίκους τῆς Ταυρίδας που ἐργάζονταν στα ορυχεῖα, ὁ Βασίλειος διαμαρτυρήθηκε στις ἀρχές ὡς ἐξῆς: «Εἴ τις οὖν καὶ παρά τῶν μικρῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἰκετηρίας ἰσχύς, παρακλήθητι, θαυμασιώτατε, φιλανθρώπῳ νεύματι ἔλεεινῇ ἀγροικίᾳ τὴν σωτηρίαν χαρίσασθαι, καὶ τοῖς τὸν Ταῦρον οἰκοῦσι τὸν σιδηροφόρον φορητὴν προσάξει γενέσθαι τὴν τοῦ σιδήρου συντέλειαν ὡς μὴ εἰς ἀπαξ αὐτοὺς ἐκτριβῆναι, ἀλλὰ διαρκῆ αὐτῶν εἶναι τὴν ὑπηρεσίαν τοῖς δημοσίοις οὐ μάλιστα πάντων μέλειν τῇ ἀξιαγάστω σου φιλανθρώπιᾳ πεπεῖσμεθα»¹².

Δηλαδή: Μὴ βάζετε τόσο βαρεῖς φόρους στους ἀνθρώπους αὐτοὺς, γιατί θα ἀποκάμουν ἀμέσως. Ἀφήστε τοὺς καὶ μακροπρόθεσμα θα ἐξυπηρετήσουν τὸ κράτος.

Ἀλλὰ καὶ πόσα ἄλλα διαβήματα δὲν ἔκανε ὁ Βασίλειος πρὸς τις Ρωμαϊκὲς ἀρχές, ἀπὸ τα ὁποῖα καταδειχνεται τὸ βαθύ αἶσθημα ἀλληλεγγύης που ἐτρέφε πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθούντες, τόσο τοὺς Χριστιανούς, ὅσο καὶ τοὺς ἐθνικούς.

Εἰσηγείται π.χ. στις ἀρχές νὰ ἐξαιρούνται οἱ φτωχοὶ ἀπὸ τοὺς φόρους, καθὼς καὶ ἡ περιουσία τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή ἡ γῆ που καλλιεργεῖ, γιατί ἡ Ἐκκλησία συντηρώντας τοὺς φτωχοὺς, ἐπιτελεῖ ἔργο κοινωνικό, τὸ ὁποῖο δε μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὸ κράτος. «Τούτῳ καταξίωσον, περί ὧν ἀναφέρει τῇ κοσμιότητί σου, δοῦναι καὶ λόγου παρρησίαν, καὶ περί ὧν διαβεβαιοῦται προσχεῖν ἵνα ἀπὸ γοῦν τοῦ νῦν δυνηθῆ ἡ Ἐκκλησία ἐαυτὴν ἀναλαβεῖν, καὶ τῆς πολυκεφάλου ταύτης ὕδρας ἀπαλλαγῆναι. Τοιαύτη γάρ ἡ τῶν πτωχῶν κτήσις, ὥστε ἀεὶ ἡμᾶς ζητῆσαι τὸν ὑποδεχό-

11. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 85, Ρ. Γ. 32, 178Α.

12. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 110, Ρ. Γ. 32, 203 Β.

μενον αὐτήν, διά τό προσαναλίσκειν μάλλον τήν Ἐκκλησίαν, ἢ τινα καρπόν ἔχειν ἀπό τῶν κτημάτων»¹³.

Αγαπητοὶ Κύριοι

Ἡ μικρὴ και συνοπτικὴ αναφορὰ μας σήμερα σ' ἓνα θέμα που ὀπως προαναφέραμε δεν απασχόλησε μόνο το Μ. Βασίλειο, ευνόητο εἶναι να μη μας επιτρέπει να αισιοδοξοῦμε ὅτι το εξαντλήσαμε.

Απλοῦστατα μας δόθηκε ἡ δυνατότητα να σταχυολογήσουμε μερικὲς περιπτώσεις και με βάση αὐτὲς να δώσουμε, ὅσο μας το επέτρεπε ο χρόνος και οι δυνάμεις μας, δείγματα του ὅτι ο Μ. Βασίλειος δεν υπήρξε μόνο μεγάλος θεωρητικὰ μα και στην οὐσία, ὄχι μόνο γιατί χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τους σύγχρονους του ιστορικούς «ως ο κατ' ἐξοχὴν ἀνὴρ τῆς πράξεως», ἀλλὰ και γιατί δούλωσε τον εαυτό του στην ἐμπρακτὴ ἀπόδειξη τῆς θυσιαστικῆς ἀγάπης, που μετουσιώθηκε κι ἐκφράσθηκε σ' ὅλη τῆ ζωὴ του ως ἀφοβία στις ἀπειλὲς και στους κινδύνους, ως βαθειὰ συναντίληψη τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων και τῶν ἀνθρώπινων συναισθημάτων, ἀνησυχιῶν και ἀναγκῶν, ως ἀντίδραση στη διαφθορὰ και τὴν ἀδικία, ως ἀντίθεση στο κατεστημένο.

Οι θέσεις του στο θέμα που διαπραγματευθῆκαμε δεν υπήρξαν θεωρητικὲς τοποθετήσεις κενὲς περιεχόμενου, ἀλλὰ οὐσιαστικὲς ἐνέργειες, πολλὲς ἀπὸ τις ὁποῖες του δημιούργησαν προβλήματα.

Οι ἐπεμβάσεις του δεν προέρχονταν ἀπὸ παποκαισαρικὲς του ἀντιλήψεις, ἢ ἀνάμειξη του στα πολιτικὰ πράγματα για προσπόριση ἰδιοτελῶν ἐπιδιώξεων, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τῆς πεποίθησής του στην ἀνάγκη ὑπαρξῆς μίας κοινωνίας δομημένης στα πλαίσια και στα μέτρα τῶν Χριστιανικῶν ἐπιταγῶν και ἀντιλήψεων.

Γιατί τόσο ο Μ. Βασίλειος ὅσο κι οι ἄλλοι δύο μελῖρρυτοι ποταμοὶ τῆς σοφίας, κατὰ τον ὑμνογράφο τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔταξαν ως κύριο μέλημα και σκοπὸ τῆς ζωῆς τους τὴ μέριμνα και φροντίδα του ποιμνίου τους, τὴν ἀντίληψη και θεραπεία τῶν ἀναγκῶν του, τὴν ἀνακαλυψη του πόνου και τὴν ἀνακούφιση ἀπ' αὐτόν, τὴν ἐφαρμογὴ στην πράξη τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν.

Ἡ ἀντιπαράθεση και ἀντιπαράταξη τους στην κοσμικὴ ἐξουσία, ἄλλοτε παρακλητικὰ κι' ἄλλοτε δυναμικὰ, και ἡ ἐπέμβαση τους σε κάθε ἀδικητὴ πράξη τῶν ἀρχόντων του καιροῦ τους, ὀπως διαφαίνεται στο ἔργο τους, προέρχονταν ἀπὸ τὴν πεποίθησή τους, ὅτι τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία πρέπει να κυβερνά ο νόμος του ἀνθρωπισμοῦ και τῆς δικαιοσύνης, που πατάσσει τον ἐγωισμό και τὴν ἀλαζονεία τῶν προνομιούχων τῆς ζωῆς και συνενώνει τους ἀνθρώπους στην ἀδελφότητα που αξιώνει ο Θεὸς του Ευαγγελίου.

Εκφράζω την ευχή να προσπαθήσουμε κι' εμείς να γίνουμε εραστές των λόγων και της καθόλου ζωής τους, για να αποβεί αποδοτικός και καρποφόρος ο λόγος που καθιέρωσε τον κοινό εορτασμό της μνήμης τους, καταξιωμένου αιώνες τώρα στις συνειδήσεις και στις ψυχές μας.